

בהטפת דם ברית⁴, ואם נימול כדון אלא שאח"כ "משך ערלתו", הרי היתה אצלו פעולת המילה וגם אינו ערל שלכן מותר לו לאכול בתרומה⁵ אבל חסר אצלו הפרט דיהא נימול וכמוש"כ הרמב"ם בפ"ג מהלי מילה ה"ח⁶ שהוא בכלל "מפר בריתו של אברהם אבינו", ואם נולד כבי ערלות ומלו רק אחת מהן, נתקיימה בו פעולת מילה והוא גם מהול, אלא שעדיין הוא ערל⁷.

והנה יש הבדל בין הפרט הראשון הוא פעולת המילה לשני הפרטים האחרים, דפעולת המילה היא מצוה חד פעמית ומסתיימת בעשייתה, משא"כ זה שיהא מהול וזה שלא יהיה ערל הרי זה ענין נמשך, וכבר כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' י"א ראייה שיש מצוה נמשכת במילה מהא דאיתא במנחות מ"ג ע"ב שכאשר דהע"ה נכנס

למרחץ וראה עצמו שהוא ערום נצטער ואמר "אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו", ואי נימא דהמצוה נגמרת לאחר המילה א"כ מה שמח דוד, ומאי שנא ממצות תפלין שכבר קיימה לפניו, ובע"כ שמצות המילה נמשכת עיי"ש, והיינו בהא דאינו ערל והוא מהול.

וממילא דל"ק לפי"ז קושיית התוס', דבאמת אע"פ שפעולת המילה היא בזמן מסויים, ביום ולא בלילה, אבל כיון שענין זה במצות מילה שיהא מהול ושלא יהיה ערל אינו קשור עם זמן מסויים, אלא הוא תמידי והמצוה נמשכת בין ביום ובין בלילה, הוי ס"ד שגם אשה תחוייב במילת בנה דלא הוי ככל מ"ע שהזמ"ג, וע"כ בעינן ריבוי מיוחד מאותו ולא מאותה שאשה פטורה.

(4) שו"ע יו"ד סי' רס"ג ס"ד. (5) יבמות ע"ב ע"א. רמב"ם פ"ז מהלי תרומות ה"י. (6) וראה ג"כ ירושלמי פאה פ"א סוף ה"א. (7) ראה שבת קלה רע"ב. צפע"נ ה' מילה רפ"א.

מצות מילה מעכבת מלאכול בפסח ולא מה דהוא ערל וניימ למשוך אף למי"ד דהוה ערל מהי"ת כו' ובאמת לענין דחיית שבת זה תליא בהך מחלוקת דר"ה ורב אדא בר אחבה גרי מי שיש לו ב' ערלות אם דוחה שבת אם לא עיי' רש"י יבמות בע"ב ע"ב והטעם הוא כך דהנה בודאי מצות מילה קיים באחת אך ערל מי"מ מקרי אם לא מל שניהם כו"י.

הערה 4: ז"ל **הירושלמי**: "הוסיפו עליהן הפורק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה אין להם חלק לעוה"ב, הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני סופגה (ואינו חושבה לכלום, פני משה) המיפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה כו"י.
הערה 5: ז"ל **הצ"פ בריש הלי מילה**: "ובאמת לפי מה שכתבתי לעיל דרק

סימן י"ב

כלאים דחרישה

ס"ה וברדב"ז על הרמב"ם פ"ט מהלי כלאים ה"ח בתחלתו.

ונחלקו ראשונים בפרטי ההלכה, הרמב"ם פסק בפ"ט מהלי כלאים ה"ח² וז"ל: אחד שור וחמור ואחד כל שני

במשנה בבא קמא נ"ד ע"ב: אחד שור ואחד כל בהמה כו' א"כ למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהווה, ובגמי שם דכלאים דחרישה יליף שור שור משבת (דכתיב שורך וחמורך וכל בהמתך (דברים ה, יד) רש"י), וכן הובא ברא"ש ב"ק שם ובהלכות קטנות הלי כלאים

(1) אבל ראה תויו"ט ב"ק שם. וראה לקמן הערה 21. (2) וראה פיה"מ ב"ק שם. כלאים פ"ח מ"ב. סהמ"צ מל"ת ריח.

ב.

והנה לכאורה אפשר היה לפרש דנחלקו בפירוש האי כללא ד"דבר הכתוב בהווה", דנאמר במשנה דב"ק גם בענין כלאי בהמה, דהרא"ש ס"ל ד"דבר הכתוב בהווה" היינו לגמרי, רק משום שהוא "הווה". כלומר דאין מקום למעט כלום ולשלול מהא דאמרה תורה "בשור ובחמור", והאיסור חל על כל בע"ח. אבל הרמב"ם ס"ל שאע"פ ש"דבר הכתוב בהווה" אין מסתבר לומר שאין כל לימוד ממה שהכתוב מפרט ואינו אומר סתם "כלאים" וכיו"ב, ולפיכך כתב הרמב"ם דילפינן מזה שהזכירה תורה שור וחמור בענין הסוג הכללי, היינו דצ"ל אחד מהור ואחד טמא.

[ואף דבשאר מילי דמתניתין כגון "נפילת הבור" "תשלומי כפל" וכיו"ב, לד"ה היינו בכל בהמה חיה ועוף, ושור וחמור דקראי "דבר הכתוב בהווה", היה מקום לחלק ביניהם, דב"נפילת הבור" וכיו"ב, הרי עיקר הענין הוא תשלומי הנזק וכיו"ב של בעה"ב וע"כ אין כל סברא לחלק בין סוגי בע"ח שניזוקו, משא"כ בכלאים (דחרישה) שתוכן האיסור הוא חיבור שני מינים יחדיו, והתורה מדייקת לכתוב (לא "בהמתך" סתם וכמ"ש בכלאים דהרבעה (ויקרא יט, יט) אלא) "בשור ובחמור", ילפינן מזה שאינו אלא בטהור וטמא].

איברא דכד דייקת אין לפרש כן, שהרי זה היפך המשמעות הפשוטה של "דבר הכתוב בהווה" לומר שניתן לדייק כנ"ל, ונוסף על זה, הרי הרמב"ם מפרש את המשנה דב"ק בענין כלאים דחרישה⁸ דהיינו כל שני מיני בהמות (גם טהור וטהור וטמא וטמא) אלא שמוסיף "וזה

מינין שאחד טמא ואחד טהור כו' לוקה מן התורה (ומסיים: אבל מדברי סופרים שני מינין שהן כלאים בהרבעה — היינו כל שני מינים, טהורים או טמאים — אסורים לחרוש בהם כאחד ולמשכן ולהנהיגם) עכ"ל, וברא"ש בהלי קטנות שם הובא בכס"מ לרמב"ם שם ובב"י לטור יו"ד סי' רצ"ז ד"ה כל העושה, כתב ע"ד הרמב"ם "ואין דבריו נראין", והוא פסק שאפילו אם שניהם טהורים או שניהם טמאים הוא עובר מן התורה.

ויסוד המחלוקת הוא בפירושה של המשנה בכלאים⁹ פ"ח מ"א"ב: כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים ואינם אסורים אלא מלהרביע (וממשיכה המשנה דלאחריה) בהמה עם בהמה וחיה עם חיה כו' טמאה⁴ עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה עם טמאה אסורין לחרוש כו' ע"כ, דהרא"ש ס"ל כי "מתניתין כוללת יחד טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה טהורה עם טמאה וטמאה עם טהורה", היינו שאיסור "כלאים דחרישה" (כלי הגמי בב"ק שם) הוא גם בטמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה.

אבל הרמב"ם ס"ל, וכ"כ בפירוש המשניות, שהבבות הראשונות דמשנה הבי קאי איסור הרבעה דבמשנה ראשונה, ורק הבבא "טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה" קאי אסיומה דמתניתין אסורין לחרוש כו', והפשוט במתניתין לפי הרמב"ם הוא, ובפרט לגירסתו במשנה זו⁵ שמתחילה "במה דברים אמורים" (שהם אסורים רק מלהרביע) "בהמתו עם בהמה כו' אבל טמאה עם טהורה כו' אסורין (גם) לחרוש כו'".

ויש לומר שסברא נמי איכא בדבר, וסיבת המחלוקת אינה רק מצד פירוש המשנה כי אם מצד הסברא, ואדרבא מתוך שנחלקו בסברא נחלקו בפירוש המשנה (וקביעות הגירסא במשנה).

(3) ראה רדב"ז לרמב"ם שם ובפירושי ר' חיים פלטיאל עה"ת כאן (ירושלים תשמ"א). (4) במשניות דהרמב"ם (קאפח — משא"כ בפיה"מ שלפנינו) מכאן ואילך — הסדר מהופך וטהורה קודם, וצ"ע. (5) ובמלאכת שלמה (כלאים שם) ובברכ"י (יו"ד סי' רצז סיו"ד) הובאה ג"כ גירסא זו, ושם גם הגי' במשניות "אבל טמאה עם טהורה כו'". וכ"ה בכמה כתי' דמשניות — ראה משניות זרעים עם שינוי נוסחאות (ירושלים, תשל"ב). וש"נ. (6) ראה בגמרא ב"ק שם "כל דאית לי' בעלים". וכיו"ב. וראה ב"י לטור חו"מ ר"ס שפט ד"ה ומ"ש רבינו. (7) ושאינו זה דלמדן (ב"ק כת, ב. וש"נ) "שור ולא אדם חמור ולא כלים" כפרש"י שם (נד, א) "שאינו מין בהמה". וראה פרש"י שם נג, סע"ב ד"ה שור. וראה לקו"ש ח"ו ע' 138. (8) וצ"ע ברדב"ז לרמב"ם שם דכ' "והך דפ' הפרה נמי בכלאים דהרבעה היא ולא בכלאים דהנהגה דומיא דשור וחמור". ואולי מדייק בלשון הרמב"ם בפיה"מ (ב"ק) "אלא מאמר לכלאים שהוא רומז למה שאמר לא תחרוש כו'", ואינו מפרש בכלל כלאים דהרבעה, לפי שזהו הפי' הפשוט במשנה. אבל ראה פיה"מ כלאים שם. וצ"ע.

שטעם הצער הוא לפי "שיש למיני הבהמה והעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינן מינן וכל שכן לעשות עמהם מלאכה", ועיקר הצער הוא "בישני מינין שהם כגון שור וחמור שהאחד טהור והשני טמא שטבעם רחוק מאד זה מזה".

אלא שקשה לפרש שכל האיסור דכלאים דחרישה אינו אלא משום צער בע"ח, שהרי בתורה נאמר הציווי "לא תחרוש גוי" בין הפסוקים דכלאים¹⁶ (כלאי הכרם וכלאי בגדים)¹⁷, וגם במשנה, וכן ביד החזקה להרמב"ם כנ"ל, נאמרו דיני כלאים דחרישה בחדא מחתא עם "כלאים דהרבעה" (כלי הגמי דב"ק שם), ובפרט שהרמב"ם עצמו במו"נ¹⁸ מבאר טעם כלאים דחרישה כי אם יקבץ בין שניהם פעמים ירכיב אחד מהם על חבירו [ואף שאין הכרח שיתאים טעם המצוה במו"נ שם עם שיטתו להלכה בספר היד (ובסמ"צ ופיה"מ), ובפרט בנידוד שבמו"נ שם מפורש "והראיה ע"ז היות הדין הזה כולל זולת שור וחמור אחד שור ואחד חמור ואחד כל שני מינין אלא שדבר הכתוב בהווה¹⁹ דלא כדעתו בהלכה²⁰ (ודוחק לומר שבמו"נ כתב הטעם והדין כפי שהוא מדרבנן, ומה"ת הוא מטעם צער בע"ח כנ"ל), מ"מ כאם דעתו להלכה ביד" מיוסדת בטעם האיסור, מסתבר שמתאים למ"ש במו"נ (ששם ביאר טעמי המצוות), משא"כ לפי הביאורים דלקמן ס"ד והי' שאין יסודם (בטעמי המצוה)].

מדרבנן אבל מדרבנן אינו אסור כו' אלא בהמה טהורה וטמאה בלבד דומיא דשור וחמור, ובמילא מוכן שגם לדעת הרמב"ם קאי הכלל ד"דבר הכתוב בהווה" במשנה על כל המינים⁹, וא"כ אי אפשר לתלות הסברת שיטת הרמב"ם בפירושו "דבר הכתוב בהווה", ועוד דהרי בגמי ב"ק שם ילפינן מכתובים "שור שור משבת" כהמתך בהמתך משבת¹⁰.

ג.

ונראה בזה דהנה מצינו דעות שונות בטעם איסור כלאים דחרישה, יש אומרים¹⁰ שהאיסור הוא "משרש איסור הרבעת בהמה כלאים¹² שכן "דרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת וירכיב אותן¹³", ויש אומרים¹⁴ כי "מטעמי מצוה זו ענין צער בעלי חיים".

ועפ"ז אפשר שבזה הוא שנחלקו הרמב"ם והרא"ש, דדעת הרא"ש היא שאיסור כלאים דחרישה הוא "משרש איסור הרבעת בהמה", שהרי סו"ס גורמת החרישה יחדיו להרבעה, ובמילא שייך האיסור בכל שני מינים יחדיו כמו שהוא כן לגבי כלאים דהרבעה, אבל דעת הרמב"ם היא שהוא משום צער בעלי חיים, ולכן ס"ל דהאיסור מה"ת הוא רק בטהורה עם טמאה, בדוגמת שור וחמור, שבכח"ג דוקא שייך הטעם "שזה מעלה גרה וזה לא יגר וחושב שהלה אוכל ויש לו צער בע"ח¹⁵, או כהסברת החינוך

(9) וכן מוכח גם בפיה"מ כלאים שם (בסופו). וצ"ע כיצד יפרש הלשון "דבר הכתוב בהווה" על ענין שהוא מדרבנן. וכ"כ במו"נ ח"ג פמ"ט. וי"ל שהוא ע"ד אסמכתא. וראה לקמן סוף סעי' ג'. (10) וראה בתחלת סעיף א' ובהנסמן בהערה שם. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך דבר הכתוב בהווה. ב"ח חו"מ שם. לקו"ש שם 131 וע' 138. (11) רמב"ן וכוה"י תצא כב, יו"ד ובקדושים יט, יט. מו"נ שם. פענח רזא תצא שם. חינוך מצוה תקנ. (12) ל' החינוך שם. (13) ל' הרמב"ן שם ושם. ולהעיר דעפ"ז מצינו עוד מצוה דאורייתא מטעם סייג — ראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ח. (14) חינוך שם. בעה"ת ובעה"ט ופענח רזא ופי' א' בחזקוני תצא שם. ועוד. וראה פי' ר' חיים פלטיאל שם. וראה ראב"ע תצא שם (ופי' הג' בחזקוני). אבל ראה מ"ש עליו הבחיי. (15) ל' הפענח רזא שם. ועד"ז הוא כבעה"ת ובעה"ט וחזקוני שם. ואף שגם במינין טמאין יש מעלי גרה (הגמל וכו'), י"ל, דכיון שע"ד הרגיל הוא בטהורים דוקא, לכן כל האיסור נאמר מלכתחלה בטהור וטמא. וע"ד (ולא ממש) שמבאר במו"נ (ח"ג פל"ד) שהתורה על הרוב תדבר כו'. ועצ"ע. (16) ראה בחיי תצא שם. (17) אבל י"ל שנאמר בתורה בסמיכות אף שאינו מאותו הטעם כיון שהפעולה יש בה דמיון לכלאים. וראה ראב"ע שם וחזקוני שם: ונסמכה כאן לפי שדבר לעיל בענין זריעה, ובשביל הזריעה סמך כאן שעטנז. (18) שם. ובחינוך שם: שרש המצוה כתב הרמב"ם שהוא משורש איסור הרבעת בהמה כלאים כי דרך כו' (ומביא הלשון כרמב"ן תצא שם וקדושים שם). (19) ועד"ז הוא בהעתקת קאפח. (20) אבל ראה חמדת ישראל על סהמ"צ להרמב"ם מל"ת ריח, דמדייק מל' הרמב"ם "אמנם מן התורה אינו חייב מלקות כו'" דמשמע דס"ל להרמב"ם דכל שני מינין אסורין מן התורה רק מלקות אינו חייב מה"ת אלא בכלאים דטמאה וטהרה. ולהעיר, דלשון הרמב"ם כהל' כלאים שם הוא "אבל מדברי סופרים", וידועה דעת הרמב"ם (סהמ"צ שרש ב', פיהמ"ש כלים פי"ז מי"ב) שכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות נק' דברי סופרים, אף שלכמה מפרשים גם לדעתו הם מן התורה אלא שלא נמנו במנין המצוות (מפרשי סהמ"צ שם (מג"א ומרגניתא טבא) מ"מ וכ"מ הל' אישות פ"א ה"ב. ועוד).

את זה אינו זקוק להפרישן ע"כ, ב) שם ה"ג: מי שעבר והרכיב בהמתו הרי הנולד מהם מותר בהנאה ע"כ, ג) שם ה"א וכן בסהמ"צ מל"ת רי"ז: שאיסורו מן התורה אינו אלא כשעושה המעשה בידיו ע"ש, דמכ"ז מוכח שבכלאים דהרבעה אין גדר האיסור קשור בזה שכתוצאה מכך נולד תולדה שבה ניכר וגלוי ענין ההרכבה, אלא שהאיסור הוא בעצם מעשה ההרכבה²⁴.

ועפ"ז הרי כלאים דחרישה הוא גדר אחד עם כלאים דהרבעה והוא "משם אחד", וכדמשמע נמי מהא דכללם הרמב"ם בפרק אחד בהלכות כלאים²⁵, כי בשניהם הוא אותו גדר איסור, פעולת החיבור.

וע"כ י"ל טעם החילוק ביניהם: תוכן איסור כלאים הוא שמחבר שני דברים מנוגדים זה לזה, וע"י פעולת האדם נעשה חפצא דכלאים²⁶, אבל אופן העירוב שלהם אינו דומה בכל מקום, והוא תלוי באופן החיבור: בהרבעה שבה החיבור הוא בתכלית ובלשון הכתוב והיו לברר אחד (בראשית ב, כד) נעשה בכל שני מינים חפצא של כלאים, תערובת, כי חיבור זה של כל מין קבע הקב"ה דוקא "למינהו", אבל בכלאים דחרישה כיון שהחיבור שלהם הוא ענין שמחוץ להם, אינם נעשים כלאים רק אם המלאכה כו' נעשית בשני סוגים²⁷ של טהור וטמא, שהם הפכים גם כענינים שמחוץ להם (בנוגע לאכילת האדם וכו'²⁸), ולכן נעשה תערובות²⁹, כלאים³⁰.

ד.

ויש לומר שמחלוקתם היא אם כלאים דחרישה הוא חלק מכלאים דהרבעה או שהוא דין בפני עצמו, דהרא"ש ס"ל דכלאים דחרישה הוא אותו ענין כמו כלאים דהרבעה, והרמב"ם ס"ל שהוא ענין בפני עצמו²¹. דהנה כלאים ענינם ותוכנם הוא עירוב ותערובת²², וס"ל להרמב"ם דאיסור הרבעה הו"ע של תערובת גלויה וניכרת וכתוצאה מפעולת הרבעה זו ניצר ולד במראה מיוחד ותכונות גופו וגוי מין חדש שבא מהרכבת שני מינים דוקא²³, משא"כ כלאים דחרישה אין ענין התערובת משפיע וניכר בחרישה, וע"כ סובר הרמב"ם שכיון שכ"א הוא ענין בפ"ע חלוק דינם, דבכלאים דהרבעה הוא בכל שני מינים אבל כלאים דחרישה הוא דוקא במין טהור ומין טמא, והרא"ש ס"ל שבשניהם, בין בכלאים דהרבעה בין בכלאים דחרישה, איסורם הפעולה לחבר שני מינים, ובמילא אין נפק"מ ביניהם.

ה.

אולם עדיין אין בזה כדי ביאור מספיק לדעת הרמב"ם, שהרי פסק הרמב"ם: א) בפ"ט מהלי כלאים ה"ב: מותר להכניס שני מינים לטהור אחד ואם ראה אותם רובעים זה

21) להעיר שבתו"ט ב"ק שם פליג על דעת הרע"ב שם, דכלאים דהנהגה ילפינן שור שור משבת, וס"ל דלמסקנת הגמ' כלאים מכלאים ילפינן ולא צריכא קרא לחודא כו' דלמסקנא כלאים חד שמא ואין צריך אלא לאגמורי בחד והוא הדין לאידך דמשום הכי מתניתין נמי לא תנן אלא כלאים חדא וכללא לתרתי כו' — (ולהעיר, דבפיה"מ ב"ק שם: אלא מאמרו לכלאים שהוא רומז למה שאמר ית' לא תחרוש בשור ובחמור. אבל בפרש"י במשנה ב"ק שם ד"ה לכלאים כתב (בפשוטו) "להרבעה", ומסיים "וכן לענין כלאים דהנהגה". ובגמרא שם מקדים "כלאים דחרישה" ל"כלאים דהרבעה". וראה לעיל הערה 8. ואכ"מ) — והרי דעת הרע"ב שם היא כדעת הרמב"ם דמה"ת אינו חייב אלא בשני מינים שאחד טמא ואחד טהור (וראה רש"י לתו"ט שם). ובתו"ט כלאים שם מ"ב, אף שהביא גם דעת הרמב"ם, מ"מ הביא ראייה לדעת הרא"ש. וראה קול הרמ"ז לתו"ט ב"ק שם. 22) ת"א ותיב"ע עה"פ דברים כב, ט. ויקרא יט, יט ועוד. 23) ראה בחיי פרי' תצא עה"פ. רמב"ן פרי' קדושים שם. 24) וכ"מ במו"נ שם בטעם איסור כלאי בהמה: "ומאסה התורה שישפיל איש מישאל מעלתו לזה המעשה כו'", עיי"ש. 25) בפ"ט שם, ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם כלאים שם (הובא בכס"מ לרמב"ם שם): אבל בהמה טמאה עם טהורה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהם אסורים לחרוש כו'. 26) להעיר מצפ"ע"נ מהר"ת עו, סע"ד ואילך. 27) ועפ"ז אולי יש לבאר טעם הדעות (ראה שעה"מ לרמב"ם הלי' כלאים שם ה"ה קרוב לסופו. ועוד. וכ"כ בפ"י ר' חיים פלטיאל שם) דלדעת הרמב"ם בהמה וחי' אפילו שניהם טהורים לוקה מן התורה, כיון דהוי שני שמות (שני סוגים), עיי"ש. 28) ולהעיר מלשון החינוך שם (הובא לעיל ס"ג) שטהור וטמא "טבעם רחוק מאד זה מזה". וראה בארוכה במפרשי התורה בטעם מאכלות אסורות. 29) להעיר מדעת ולשון הרמב"ם הי"א שם ב"בהמת פסוהמ"ק. עשאה הכתוב כשני גופין מפני שהיתה קודש ונעשית כקדש וכחול מעורבין זה בזה ונמצאת בהמה זו כבהמה טמאה עם הטהורה המעורבין כאחד כו'. וראה בארוכה בנו"כ שם. 30) להעיר מרשב"ם קדושים יט, יט. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 150 ואילך ביאור הענין ע"פ פנימיות.